

EEN VELD VOL KLAVERTJES VIER

Inhoudsopgave

Inleiding

Hoofdstuk 1. Ouders

- 1.1 Ouders kennen en waarderen
- 1.2 Betrokkenheid en participatie
- 1.3 VVE: samenwerken bij de ontwikkeling van kinderen
- 1.4 Vragen, opmerkingen, klachten

Hoofdstuk 2. Onze visie op kinderen en hun ontwikkeling

- 2.1 Veiligheid en welbevinden zijn de basis onder de ontwikkeling van elk kind
- 2.2 Gezond eten en bewegen is belangrijk
- 2.3 Kinderen zijn ontdekkers, onderzoekers
- 2.4 Elk kind ontwikkelt zich op een eigen manier
 - 2.5 Waardevol spelen is zelf kunnen handelen, denken en informatie verwerken
 - 2.6 Kinderen leren van andere kinderen en van pedagogisch medewerkers
 - 2.7 Alle ontwikkelingsgebieden van kinderen zijn even belangrijk
- 2.8 VVE is kwaliteit en kwantiteit bieden

Hoofdstuk 3. Ondersteuning, interactie, stimulering

- 3.1 Ondersteuning
 - Emotionele ondersteuning
 - Respect voor de eigen initiatieven
 - Structuur bieden en grenzen stellen
 - Informatie en instructie geven
- 3.2 Interactie
 - De interactie tussen pedagogisch medewerkers en kinderen
 - Het begeleiden van (groeps)interacties tussen kinderen
 - Probleemsituaties/Conflictsituaties
 - Normen en waarden
- 3.3 Stimuleren
- 3.4 Continuïteit en stabiliteit
- 3.5 VVE: taalontwikkeling
 - Een goed taalaanbod en ruimte om te oefenen
 - Vier taalfasen

Hoofdstuk 4. Observeren, volgen en signaleren

- 4.1 Observeren
- 4.2 Volgen van de ontwikkeling
- 4.3 Een doorgaande ontwikkelingslijn
 - Gedifferentieerd werken
 - VVE: beredeneerd en gedifferentieerd werken
 - Overdracht naar basisschool/buitenschoolse opvang
 - VVE: overdracht
- 4.4 Signaleren
- 4.5 Mentorschap

Hoofdstuk 5. De speel/leefomgeving

- 5.1 Veilig, schoon en gezond
- 5.2 De indeling van ruimte
- 5.3 De inrichting van de speelhoeken / activiteiten plekken
- 5.4 Kinderen kunnen het materiaal vinden en gemakkelijk opbergen
- 5.5 Buiten spelen
- 5.6 VVE: de speelomgeving

Hoofdstuk 6. Dagindeling, hoe en met wie

- 6.1 Een vaste, maar flexibele dagindeling met soepele overgangen
- 6.2 De dagindeling bij de peuteropvang
- 6.3 VVE: de dagindeling
- 6.4 De dagindeling bij de buitenschoolse opvang, ruildagen en/of extra dagen
- 6.5 De dagindeling bij de vakantieopvang
 - De vaste onderdelen van een vakantiedag
 - De pedagogisch medewerkers eten mee
- 6.6 Vrijwilligers en stagiaires
- 6.7 Stamgroepen Peuteropvang
- 6.8 Beschrijving afwijken Beroepskracht - Kind - Ratio

Bijlage: Korte beschrijving van drie VVE programma's

Literatuur

Inleiding

In dit pedagogisch beleidsplan van Spelenderwijs Ede staat waar het in ons werk in de kern om gaat. Kinderen liefdevol opvoeden, of anders gezegd verzorgen, begeleiden en stimuleren bij hun ontwikkeling, dat is onze professie. In onze peuteropvang komen kinderen van 2 tot 4 jaar, op de buitenschoolse opvang komen kinderen van 4 tot 12 jaar.

Wanneer kinderen bij ons komen delen ouders* hun verantwoordelijkheid met ons. Ouders blijven daarbij de eindverantwoordelijkheid houden over de opvoeding van hun kind. Daarom vinden wij een goede relatie en samenwerking met ouders belangrijk. Want daarmee kunnen wij het spelaanbod zo goed mogelijk laten passen bij de verschillende thuissituaties van kinderen. *Waar ouders staat kan ouder(s)/verzorger(s) gelezen worden.

In dit pedagogisch beleidsplan beschrijven wij hoe wij de doelen uit de wet voor reguliere opvang concreet vormgeven. Het gaat hierbij om de volgende onderdelen:

- Het bieden van veiligheid (emotioneel en fysiek)
- Gelegenheid bieden tot het ontwikkelen van persoonlijke competenties
- Gelegenheid bieden tot het ontwikkelen van sociale competenties
- De overdracht van waarden en normen

Omdat wij bij Spelenderwijs op alle peuteropvanglocaties Vroeg- en Voorschoolse Educatie (VVE) aanbieden beschrijven wij tevens

- de kenmerkende visie en de wijze waarop deze te herkennen is in het aanbod van activiteiten,
- de wijze waarop de ontwikkeling van het jonge kind wordt gestimuleerd, in het bijzonder op de gebieden taal, rekenen, motoriek en sociaal-emotionele ontwikkeling en
- het inrichten van een passende ruimte waarin VVE wordt verzorgd en het beschikbaar stellen van passend materiaal voor VVE.

Onze basis (klaverblad) is voor alle kinderen, met of zonder vve indicatie VVE gebaseerd: onze visie op samenwerking met ouders, onze speelomgeving, onze dagindeling, onze interactie en het observeren van kinderen. Het zijn de vijf onderdelen waarmee wij de hierboven beschreven doelen concreet vormgeven voor kinderen. Op onze peuteropvang werken wij daarbij met drie door het NJI erkende VVE programma's, Sommige locaties werken met Piramide, sommigen met Puk en één locatie werkt met Kaleidoscoop. Het zijn drie programma's die goed aansluiten bij onze visie op de ontwikkeling van kinderen. De hoofdstukken over de speelomgeving, de dagindeling, interactie en het observeren omvatten de gezamenlijke basis uit deze drie programma's. In de bijlage achterin dit pedagogisch beleidsplan beschrijven wij waarin de programma's verschillen.

Bij de onderdelen in dit pedagogische beleidsplan waar we vanuit VVE iets extra's toevoegen voor kinderen met een vve indicatie, beschrijven wij dit in een aparte paragraaf. De uitvoering van het Spelenderwijs pedagogisch beleidsplan wordt jaarlijks geëvalueerd o.l.v. de pedagogisch beleidsmedewerker. Indien nodig wordt het pedagogisch beleidsplan bijgesteld.

Onze pedagogische visie is de basis onder onze dagelijkse VVE professie 'kinderen liefdevol opvoeden of anders gezegd verzorgen, begeleiden en stimuleren in hun ontwikkeling'. Elk kind is voor ons een klavertje vier. Wij willen kinderen graag leren kennen zodat het bij ons waardevol kan (leren) spelen, ontdekken en samenwerken. Dat willen wij in elke locatie bereiken. Toch is elke locatie ook een zelfstandige unit, met een eigen sfeer, passend bij de wijk of de school. Daarom beschrijft elke locatie de invulling van deze basis in een eigen pedagogisch werkplan.

Het pedagogisch beleidsplan heeft een interne en externe functie. Intern daagt de visie uit na te denken over waar wij medewerkers van Spelelderwijs Ede ons werk willen en kunnen verbeteren, bijvoorbeeld bij het samenwerken met elkaar, het aanbod aan de kinderen, de werkbegeleiding, het scholingsbeleid, de samenwerking met andere instellingen zoals onderwijs en zorg. Jaarlijks evalueren wij onze VVE praktijk en het pedagogisch beleidsplan.

De titel van dit pedagogisch beleidsplan is *'Een veld vol klavertjes vier'*.

In hoofdstuk 1 beschrijven we ons ouderbeleid.

In hoofdstuk 2 staat onze visie op kinderen en hun ontwikkeling. Het is het hart van ons werk. Hoofdstuk 3, 4, 5 en 6 zijn de vier klaverbladen waarmee we onze visie in de praktijk vormgeven.

In hoofdstuk 3 beschrijven wij onze wijze van ondersteuning, interactie en stimulering.

In hoofdstuk 4 beschrijven wij onze wijze van observeren en volgen.

In hoofdstuk 5 beschrijven wij hoe wij de speel/leefomgeving indelen en inrichten.

In hoofdstuk 6 beschrijven wij hoe wij de dagindeling vormgeven.

In de bijlage beschrijven wij kort de drie verschillende VVE programma's waarmee wij werken.

Wij sluiten het pedagogisch beleidsplan af met de literatuurlijst. De hier genoemde theorie en/of onderzoek is samen met onze praktijk de ondergrond en inspiratie voor dit pedagogisch beleidsplan geweest.

Hoofdstuk 1. Ouders

De samenwerking met ouders is voor ons belangrijk. Ouders hebben de eindverantwoordelijkheid over hun kind en dat nemen wij serieus. Kinderen voelen zich fijner bij ons als wij goed met ouders samenwerken. Dit komt hun ontwikkeling ten goede. Bij oudercontacten gaan wij uit van wederzijds vertrouwen en respect voor elkaars verantwoordelijkheden en mogelijkheden.

1.1. Ouders kennen en waarderen

Wij willen graag dat ouders zich welkom voelen bij onze peuteropvang en buitenschoolse opvang. Een warm ontvangst en/of afscheid is daarbij een eerste vereiste. Daarnaast zoeken wij regelmatig contact met alle ouders. Wanneer ouders vragen hebben of belangstelling hebben voor een gesprek, maken wij daar tijd voor. Wij vinden het fijn als ouders mee kunnen voelen en mee kunnen doen door bijvoorbeeld een keertje te komen kijken, een verjaardag of feest mee te vieren, bij het brengen en/of halen even te blijven, foto's en filmpjes te laten zien, gemaakte schatten te laten zien, ouderavonden of koffieochtenden bezoeken enzovoort. Wij zorgen ervoor dat ouders weten waar ze belangrijke (organisatorische) informatie kunnen vinden. En wij krijgen graag informatie van ouders. Wij zijn nieuwsgierig hoe het thuis met hun kind gaat. Want dan kunnen wij beter aansluiten bij (het gedrag van) het kind (moe, vertellen over de nieuwe ervaring,..). Andersom vinden wij het belangrijk ouders te laten weten wat hun kind bij ons doet. Of het lekker heeft gegeten en gespeeld, aan welke activiteiten het heeft meegedaan. Welke belangrijke en minder belangrijke ervaringen het heeft meegemaakt. Bij onze buitenschoolse opvang zullen ook de kinderen zelf hun ouders informeren.

1.2. Betrokkenheid en participatie

Wij vinden het belangrijk dat ouders met ons meedenken en meebeslissen. Met individuele ouders bespreken we de beste opvang voor hun kind. Met de oudercommissies bespreken we het reilen en zeilen in de peuteropvang en buitenschoolse opvang. We werken met evaluatieformulieren en onderzoeken regelmatig de klanttevredenheid. En met de cliëntenraad delen we ons beleid op velerlei gebied. Door met ouders te overleggen en samen te werken kunnen we onze dienstverlening aan hen en hun kind steeds verder verfijnen.

1.3. VVE: samenwerken bij de ontwikkeling van kinderen

Voor kinderen, die naast hun moedertaal ook de Nederlandse taal moeten leren of om een andere reden een vve indicatie hebben gekregen, heeft de betrokkenheid bij elkaar van thuis en peuteropvang / voorschool een nog grotere meerwaarde. Wij vinden het belangrijk ouders te betrekken bij de ontwikkeling van hun kind in de peuteropvang / voorschool. Wij willen het kind zoveel mogelijk in een doorgaande lijn (peuteropvang/voorschool-thuis) begeleiden. Wij organiseren, o.a. in overleg met de oudercommissie, verschillende soorten ouderactiviteiten per jaar. Daarnaast geven wij via ouderbijeenkomsten of nieuwsbrieven aan met welke woorden, liedjes, activiteiten wij bezig zijn en hoe ouders daar thuis bij kunnen aansluiten. Vooral ook bij de VVE horen we graag van ouders hoe het thuis is verlopen. Ten eerste om te weten hoe wij ons aanbod weer bij thuis kunnen laten aansluiten, maar ook om te weten of ouders hierbij nog extra ondersteuning, informatie nodig hebben. In onze peuteropvang /voorscholen is Nederlands de voertaal. Tegelijkertijd kan het voorkomen dat een pedagogisch medewerker werkgerelateerd, voor een beter begrip, iets uitlegt in de taal van de ouder.

1.4. Vragen, opmerkingen, klachten

Wij doen ons werk zo professioneel mogelijk zodat ouders en kinderen onze kwaliteit en service dagelijks ervaren. Maar ook wij maken fouten en willen daarvan leren. Daarom staan wij open voor vragen, opmerkingen en klachten. Wij zien ze als informatie om onze dienstverlening te verbeteren.

Hoofdstuk 2. Onze visie op kinderen en hun ontwikkeling

Onze visie op de ontwikkeling van kinderen is het **hart** van ons werk. In onze peuteropvang / voorscholen willen wij dat kinderen zich spelenderwijs breed kunnen ontwikkelen en zich zo als vanzelf voorbereiden op de basisschool. In onze buitenschoolse opvang willen wij kinderen waardevolle ‘vrije’ tijd bieden, breed, uitnodigend, soms uitdagend. Onze visie bestaat uit zeven kernpunten.

2.1. Veiligheid en welbevinden zijn de basis onder de ontwikkeling van elk kind

Een kind dat zich veilig en op zijn of haar gemak voelt heeft energie om zich te ontwikkelen. Wij willen als fundament onder ons werk veiligheid en welbevinden creëren voor alle kinderen. Een peuter krijgt de aandachtige zorg die het nodig heeft, maar ook de zelfstandige tieners in de buitenschoolse opvang weten waar ze terecht kunnen voor hulp en humor, begeleiding en stimulans. Kinderen moeten zich veilig voelen bij de pedagogisch medewerkers en bij de (sfeer in de) groep.

2.2. Gezond eten en bewegen is belangrijk

Voeding is meer dan eten en drinken en speelt een belangrijke rol in het dagelijks leven. Wij vinden het belangrijk om samen te genieten van gezonde en gevarieerde voeding. Ook gevarieerd bewegen is belangrijk voor de ontwikkeling van alle kinderen.

2.3. Kinderen zijn onderzoekers en ontdekkers

Als je naar kinderen kijkt dan zie je nieuwsgierigheid, verbazing, proberen, exploreren. Een baby onderzoekt zijn handjes en voetjes, een bakje, een lapje. In het begin is dit nog willekeurig, maar vanuit de zelf opgedane ontdekkingen en kennis wordt het stap voor stap meer doelgericht. Het jonge kind gaat spelenderwijs door met onderzoeken en ontdekken, vanuit willekeurig en doelgericht bezig zijn. Ze bouwen, spelen, doen alsof, lezen, zingen, rijden, springen, graven, passen, plakken, knippen. En de (pre)tiensers onderzoeken en ontdekken afhankelijk van eigen voorkeuren: snelheid, behendigheid, spelregels, de wereldbol, fotografie, websites, muziek, etc. Ze handelen spelenderwijs, doelgericht en regelmatig ook resultaatgericht. Naast al dit onderzoeken en ontdekken hebben kinderen voldoende tijd en aandacht nodig voor rust en ontspanning. Zeker om de opgedane indrukken te verwerken, maar ook gewoon voor gezelligheid, saamhorigheid en even lekker niets. Een goede balans is belangrijk. Kinderen zijn volop in ontwikkeling voor de toekomst, maar daarvoor is het belangrijk om in het nu de baby, een dreumes, een peuter, een kleuter, een schoolkind, een (pre)tiener te mogen en kunnen zijn.

2.4. Elk kind ontwikkelt zich op een eigen manier

Kinderen ontwikkelen hun kennis en vaardigheden in een min of meer voorspelbare volgorde; de volle aandacht van baby's voor het kiekeboe spelletje; de verbazing van dreumesen bij een onverwachte ontdekking; het eerste uitgesproken 'nee' van peuters; de filosofie van kleuters die vragen stellen (waarom) en eigen verbanden leggen; de blijdschap van het zelf kunnen lezen en de wereld die daardoor voor je opengaat; tieners die een specifieke vaardigheid (zang, dans, bal hooghouden, scoren, foto's maken, schrijven) oefenen of een bepaald onderwerp breed willen uitdiepen. Tegelijkertijd zijn alle kinderen verschillend. Ze bereiken bepaalde vaardigheden op verschillende tijdstippen. De ene keer maken ze een kleine ontwikkelingsstap, de andere keer een grote sprong. Daarbij ontwikkelen ze zich op verschillende manieren, bijvoorbeeld als doener, denker, dromer, regelaar, puzzelaar, uitvinder.

2.5. Waardevol spelen is zelf kunnen handelen, denken en informatie verwerken

Jonge kinderen ontwikkelen en leren door zelf aan de slag te gaan, zelf 'een idee' te hebben en dat onderzoeken (zelfontdekkend spelen) en ze willen communiceren over wat ze onderzoeken en ontdekken. Spelen is een voortdurend proces van ontdekken. De nieuwe kennis en vaardigheden worden door jonge kinderen vooral vanuit eigen perspectief ervaren. Als kinderen ouder worden breiden de manieren van ontwikkelen en leren zich uit. De verbale vermogens en hersenstructuren veranderen. Oudere kinderen begrijpen en kennen meer woorden en kunnen steeds meer vragen stellen. Ze leren ook via mondelinge, schriftelijke en visuele informatie. En hun denkvermogen zorgt er voor dat ze niet alles meer hoeven uit te vinden door te doen. Het denken wordt logischer en er worden meer verbanden gelegd. Het leren gaat nu verder dan wat toevallig op hun pad komt. Ze zoeken gericht naar bepaalde kennis en vaardigheden. Daarbij zijn ze in staat om zaken vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Hoe ouder kinderen worden hoe meer buitenwereld ze meenemen naar ons. Wanneer een kind betrokken bezig is, is er sprake van ontwikkeling. Voor deze betrokkenheid hebben kinderen motivatie nodig. Deze motivatie begint bij je veilig voelen, maar wordt versterkt door rijk spel/een rijke activiteit waarbij een kind vindingrijk kan handelen en denken. Door te genieten van alles wat hij of zij nu weet en kan, komt het kind in een positieve spiraal terecht en wil het vanuit zichzelf meer weten en kunnen.

2.6. Kinderen leren van andere kinderen en van pedagogisch medewerkers

Door te kijken naar anderen, naast elkaar te spelen, met elkaar te spelen of samen te werken, leren en ontwikkelen kinderen volop van elkaar. Ook onze pedagogisch medewerkers zijn belangrijk. Ze bieden de kinderen extra ervaringen en mogelijkheden om een volgende stap te zetten in hun persoonlijke en sociale ontwikkeling. Onze maatschappij is een democratische samenleving. Bij Spelelderwijs Ede vinden we dat opvoeding te maken heeft met de individuele ontwikkeling van kinderen en met het ingroeien in een democratische cultuur. Kinderen hebben het recht om in onze maatschappij gezien, gekend en bevestigd te worden. Het is belangrijk dat ze respect (leren) hebben voor zichzelf en anderen. We vinden het belangrijk om kinderen hierin te begeleiden met respect en aandacht voor ieders achtergrond en cultuur. We scheppen een veilige, beschermde maar tegelijkertijd uitnodigende en uitdagende speel- en leefomgeving. Een omgeving waar kinderen in een prettige sfeer samen kunnen (leren) spelen en werken passend bij hun leeftijd, interesse en mogelijkheden. En daarnaast zijn onze pedagogisch medewerkers een bron van informatie en voorbeeld voor de kinderen.

2.7. Alle ontwikkelingsgebieden van kinderen zijn even belangrijk

Kinderen ontwikkelen verschillende ontwikkelingsgebieden tegelijk, soms naast, soms achter elkaar. Bij Spelelderwijs Ede willen wij kinderen aansluitend op thuis (en school) deze brede ervaringen op laten doen. En alle stappen die kinderen bij deze ontwikkelingen zetten zijn voor ons even belangrijk. Bij Spelelderwijs Ede onderscheiden wij zeven ontwikkelingsgebieden:

- De emotionele en sociale ontwikkeling

Van je veilig voelen, welbevinden, naar vertrouwen in jezelf en anderen, samenzijn, samen spelen, belangstelling voor elkaar, samen genieten, samen delen, keuzes maken, plannetjes maken en terugkijken, troosten en getroost worden, samen vieren, samen regels maken, afspraken nakomen, onenigheid oplossen, opkomen voor jezelf en de ander, identiteitsvorming door vergelijking, verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, participatie, anderen accepteren en met hen omgaan, competitie, genieten van elkaar, samenwerken etc.

- De motorische ontwikkeling

Van pakken van je voetje, naar om kunnen draaien, kruipen, lopen, balanceren, de bal rollen, strepen zetten met de kwast, een autootje laten rijden, de trein vastmaken, lopen over een streep, fietsen, dansen, schrijven, fluiten, voetbal, turnen, bouwen met fijne materialen, etc.

- Taal en communicatie

Van horen, huilen, kijken, brabbelen, naar luisteren, praten, gesprek voeren, rijmen, lezen, schrijven, gedichtjes maken, verhalen bedenken, informatie tot je nemen, etc.

(zie voor taal VVE bij hoofdstuk 3)

- Ordenen, meten en rekenen

Van daar pas ik wel tussen, naar meten van de hoogte, breedte, diepte; van rekening houden met één eigenschap tegelijk, naar rekening houden met meer eigenschappen; van willekeurig tellen 1,2,7,5,10 naar $4 \times 12 = 48$; van drie blokken op elkaar zetten, naar werken vanuit een bouwtekening van een kasteel; van verschil voelen tussen zacht, hard, nat, droog, licht, zwaar naar onderscheid maken en benoemen van kleuren, vormen, structuren, hoeveelheden, etc.

- Muzikale en beeldende expressie

Van geluiden horen, muziek luisteren, beelden en bewegingen zien en maken naar zingen, dansen, tekenen, schilderen, kleien, kleuren, structuren, composities, etc.

- Morele ontwikkeling

Van voelen dat we van je houden, dat je erbij hoort, naar voelen en weten dat je gewaardeerd wordt, nadenken over wat mag / niet mag en waarom, nadenken over wat een 'goed' mens is, nadenken over de verschillen tussen mensen, respecteren van anderen, etc.

- Denkontwikkeling

Van doen, ervaren, ontdekken naar toenemende concrete kennis van de mens en de wereld om je heen, naar abstracte begrippen, filosofische wijsheden etc.

2.8. VVE is kwaliteit en kwantiteit bieden

Ook bij VVE (programma's) zijn de bovengenoemde kernpunten (2.1 t/m 2.7) de basis. De kernpunten beschrijven immers wat belangrijk is voor de ontwikkeling van (jonge) kinderen. Voor Spelenderwijs Ede staan de letters VVE daarom ook voor Veel Verschillende Ervaringen. Veiligheid en vertrouwen bieden zijn twee voorwaarden voor taalstimulering. En taalstimulering en ontwikkelingsstimulering kunnen niet zonder elkaar. Om de Nederlandse taal te kunnen begrijpen en spreken is het horen en oefenen in een voor (jonge) kinderen betekenisvolle speelomgeving belangrijk.

Hoofdstuk 3. Ondersteuning, interactie, stimulering

3.1. Ondersteuning

Om zich emotioneel veilig te voelen heeft een kind goede ondersteuning nodig. Daardoor groeit het zelfvertrouwen en het vertrouwen in anderen. En kinderen hebben beiden nodig om zich bij ons op hun gemak te voelen en van het aanbod te genieten en te groeien. Een goede ondersteuning bestaat uit vier dimensies. Afhankelijk van de leeftijd van de kinderen geven wij invulling aan de bijbehorende vaardigheden:

- *Emotionele ondersteuning*

Emotioneel ondersteunen is een kind aanvoelen en van daaruit reageren op zijn of haar signalen. Het gaat over geborgenheid bieden, een vertrouwensrelatie aangaan, kinderen erbij laten horen binnen een positieve groeps sfeer (voorbeelden: luisteren, de aai over de bol, het oogcontact, de knipoog, interesse, nieuwsgierig zijn naar het kind). Ook gaat het bij emotioneel ondersteunen over aanmoedigen, kinderen de mogelijkheid geven om nieuwe dingen te ontdekken (voorbeelden: belangstelling tonen, betrokken zijn bij wat het kind doet, steun bieden bij moeilijke momenten, enthousiasme van het kind delen).

- *Respect tonen voor de eigen initiatieven van het kind (autonomie)*

Autonomie bieden is kinderen de ruimte geven om zelfstandig te doen, wat ze zelfstandig kunnen. Autonomie is ook kinderen de kans geven vanuit eigen interesses bezig te zijn en keuzes te maken. Kinderen voelen dat ze serieus worden genomen. Dat zorgt dat ze hun eigenwaarde ontwikkelen en zich betrokken kunnen voelen bij de groep, het spel en de activiteiten (voorbeelden: respect voor inbreng van kinderen, keuzes bieden tussen en binnen spelmogelijkheden, reële verwachtingen hebben, kinderparticipatie regelen).

- *Structuur bieden en grenzen stellen*

Alle kinderen hebben behoefte aan duidelijkheid en grenzen. Het geeft ze de houvast die ze nodig hebben bij het zelfstandig aan de slag gaan (voorbeelden: een overzichtelijke speel / leefomgeving, een begrijpelijke dagindeling, consequente en duidelijke regels die uitgelegd worden aan kinderen, duidelijk gedrag van pedagogisch medewerkers, thematisch werken). Structuur bieden en grenzen stellen lijkt het tegenovergestelde van respect voor eigen initiatief, maar het gaat om het zoeken naar een goed evenwicht tussen deze twee. Een evenwicht tussen vrijheid en zelfstandigheid en het handhaven van structuur. En voor elke groep en voor elk kind ligt deze balans weer anders.

- *Informatie en instructie geven*

We geven vrijwel voortdurend uitleg en informatie aan kinderen. Het is belangrijk om deze informatie te laten aansluiten bij de leeftijd, het ontwikkelingsniveau en de behoefte van kinderen, logisch van opbouw is en een goed tempo heeft.

3.2. Interactie

Kinderen zijn vanaf de geboorte sociaal gericht en hebben behoefte aan aandachtige omgang en oprechte interesse. Bij Spelenderwijs Ede nemen wij dit serieus. Wij communiceren met kinderen mee vanuit plezier in en interesse voor elk kind. Afhankelijk van de leeftijd van kinderen zorgen wij voor de balans tussen het één op één gesprek, kleine groeps gesprekken en gesprekken met de hele groep. Wij letten er daarbij op dat de onderlinge omgang is gebaseerd op begrip, respect, interesse en duidelijkheid.

De interactie tussen pedagogisch medewerkers en kinderen

Alle kinderen zijn voortdurend bezig met contact zoeken met een variëteit aan (non)verbale gedragingen. Het regelmatig (non)verbaal opvangen van deze grote en kleine signalen geeft kinderen zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen. Door kinderen regelmatig te zien leren wij de kinderen en hun contactinitiatieven kennen. Ook wij nemen initiatieven tot contact.

Bijvoorbeeld aandacht vragen voor een activiteit of gebeurtenis, kinderen bij een spel betrekken of stimuleren tot een bepaalde activiteit, een gezellige babbel beginnen. De reacties van het kinderen zijn weer uitgangspunt bij de voortzetting van het contact. Een positieve communicatieve sfeer ontstaat door regelmatige beurtwisselingen in één op één situaties of een groepssituatie. Soms zullen wij deze gesprekken willen verdiepen / uitbouwen. Daarmee doen wij een beroep op het denkvermogen van kinderen. In een groepssituatie zullen wij proberen iedereen te betrekken bij wat er gebeurt. Het is belangrijk dat wij kinderen laten weten wanneer wij het gesprek afsluiten. Ook kinderen geven (non) verbaal aan als voor hen het contact is afgelopen. Het is belangrijk voor kinderen dat wij dit zichtbaar opmerken.

Het begeleiden van (groeps)interacties tussen kinderen

De onderlinge relaties van kinderen vinden wij belangrijk. Het samenzijn, erbij horen, dat geeft kinderen een fijn gevoel, plezier. Daarnaast ontwikkelen en leren ze volop van elkaar en vullen elkaar aan. Deze onderlinge interacties van kinderen begeleiden wij eveneens met begrip, respect, interesse en duidelijkheid als uitgangspunt. Wij proberen dit ook regelmatig te benoemen. En wij beseffen dat de onderlinge omgang van ons als volwassenen hierbij een constant voorbeeld is. In de omgang met elkaar komen positieve en negatieve ervaringen voor. Wij staan voor een positieve benadering door zoveel mogelijk accent te leggen op en het aangeven van gewenst gedrag. Negatieve ongewenste momenten proberen wij kort te houden of om te buigen. Wij proberen conflicten zo mogelijk te voorkomen door steeds te blijven reflecteren op de vier klaverbladen. Door respectvolle ondersteuning en interactie, het observeren van kinderen bij spel en activiteiten, meedoen met kinderen, een soepele dagindeling en een sfeervolle speel leefomgeving, zorgen wij voor een open en ontspannen sfeer in de groep. Dat zorgt dat kinderen positieve ervaringen opdoen in het contact met elkaar. Het versterkt hun welbevinden, zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen.

Probleemsituaties / Conflictsituaties

Natuurlijk ervaren kinderen soms problemen en zijn er tussen kinderen soms conflicten. Dat hoort er bij en wij zien ze als leermomenten voor hun (sociale) ontwikkeling. Kinderen leren hun gevoel, hun mening te laten horen en zien. Ze leren zichzelf en de ander beter te begrijpen. Ze leren oplossingen zoeken. Ze leren sociale en morele regels. Bij een probleem / conflict stoppen wij, snel maar rustig, ontoelaatbaar gedrag. Wij laten kinderen hun emotie op een toelaatbare manier uiten (stoom afblazen) en benoemen dit (je bent boos he?, ik zie dat je verdrietig bent, wat een diepe zucht). Bij kinderen die (nog) niet goed kunnen praten vertellen wij vervolgens wat wij hebben gezien. Oudere kinderen vertellen zelf wat er is voorgevallen. Wij checken daarna of wij het goed hebben verwoord of begrepen. Wij geven als objectieve bemiddelaar bij jonge kinderen één of enkele compromis voorstellen. Zo gauw kinderen het kunnen, vragen wij of ze zelf een oplossing kunnen bedenken. Wij letten erop dat de oplossing naar tevredenheid van alle kinderen is. Daarna volgen wij de kinderen een tijdje bij het spel om te zien of het compromis / de oplossing werkt.

Normen en waarden

Door bovenstaande willen wij uitstralen dat wij een actieve en positieve belangstelling hebben voor verschillen tussen mensen. Dat wij openstaan voor de eigen inbreng van kinderen en ze aanmoedigen zich te uiten en hun mening te geven. Tegelijkertijd stimuleren wij kinderen om anderen te horen, te zien en te begrijpen. We stimuleren kinderen passend bij hun leeftijd na te denken over hoe de wereld in elkaar zit en hun mening te vormen over wat goed en niet goed is, op een manier die de ander in de waarde laat. Wij leren kinderen sociale en morele regels en oplossingen zoeken bij problemen en conflicten. Zo leren kinderen wat wel en niet toelaatbaar is. Als medewerkers zijn wij een voorbeeld voor kinderen en hanteren een (democratische) oplossingsgerichte houding.

3.3. Stimuleren

Ontdekkend, spelenderwijs ontwikkelen of waardevol spelen vraagt soms ook om gerichte stimulering. Wij grijpen ontwikkelingskansen die zich spontaan voordoen door naar kinderen te kijken, aan te sluiten bij hun spel en met ze te praten. En we creëren kansen voor kinderen door bewust activiteiten te plannen en aan te bieden. En daarbij natuurlijk weer kijken, praten en aansluiten. Stimuleren kan niet zonder ondersteuning en interactie. Deze twee zijn echt de basis bij stimulering. Door kinderen te kennen, te weten waar hun interesse en mogelijkheden liggen kunnen wij kinderen stimuleren. Wij zorgen dat peuters bij alle ontwikkelingsgebieden en bso kinderen waardevolle 'vrije' tijd ervaringen op kunnen doen. Wij zorgen dat de materialen het mogelijk maken een volgende stap te kunnen zetten. We helpen kinderen als ze iets nog niet helemaal alleen kunnen of durven. In allerlei spelsituaties en activiteiten zien we volop didactische mogelijkheden waaruit we per kind en situatie kiezen: intenties en plannen van kinderen verwoorden, intenties en plannen van kinderen helpen realiseren, zorgen voor nieuwe materialen bij vertrouwd spel, zorgen voor een nieuw idee bij bestaand spel, open vragen stellen, samen oplossingen zoeken, verwerken van indrukken, kinderen bij elkaar betrekken, meespelen, voorspelen, voorbeelden geven, instructie geven, etc.

De pedagogisch medewerkers van de peuteropvang kunnen gebruik maken van tutoring. Een tutor komt een aantal keren per week enige tijd met een kind spelen en praten en stimuleert het deel van de ontwikkeling van een kind waar extra aandacht nodig is, bijvoorbeeld omdat een kind twee talen aan het leren is.

3.4. Continuïteit en stabiliteit

Om onze ondersteuning vorm te geven is continuïteit en stabiliteit nodig. We werken hieraan vanuit verschillende invalshoeken. Op organisatieniveau streven wij naar vaste pedagogisch medewerkers op de groepen en indien mogelijk bekende invallers bij ziekte en vrije dagen. Ook streven wij naar vaste managers behorende bij de verschillende locaties. Daarnaast willen wij door het gezamenlijk werken aan de uitvoering van dit pedagogisch beleidsplan en een eigen pedagogisch werkplan per locatie meer continuïteit in ons aanbod voor kinderen realiseren. Ook de indeling en inrichting van de groep en de dagindeling geven kinderen de nodige stabiliteit en continuïteit.

3.5. VVE: taalontwikkeling

Een goed taalaanbod en ruimte om te oefenen

Een kind moet zich eerst veilig en op zijn gemak voelen voordat taalstimulering vanuit VVE begint. Daarnaast moet het ontdekt hebben dat praten leuk is. Wij zullen bij kinderen die nog moeten wennen vaak, als is het maar even, contact zoeken, ingaan op wat we denken dat het kind bedoelt, non verbale vraag- en antwoord spelletjes spelen en bijvoorbeeld gezellige praat situaties met andere kinderen laten zien. Wanneer kinderen gewend zijn start hun actieve proces van taalverwerving. Om een taal te leren heeft een kind een goed taalaanbod nodig en tijd en ruimte om te mogen oefenen. Wanneer kinderen taal horen gaan ze zelf actief aan de slag met patronen zoeken en regels ontdekken. En dat willen wij kinderen volop bieden. Kinderen leren de taal op eenzelfde manier maar kunnen verschillen in hun aanpak. Het ene kind praat veel, het andere kind luistert meer, het ene kind zoekt patronen in de taal en het andere kind let eerst op de klanken. Ons taalaanbod voor kinderen die de taal nog moeten leren heeft een rustig tempo met duidelijke, natuurlijk accenten, is eenvoudig maar correct en volledig, is direct gericht tot de peuter, sluit aan bij de behoefte van de peuter, is concreet en wordt ondersteund door de situatie. In onze communicatie met de kinderen die het Nederlands nog moeten leren leggen wij altijd de nadruk op wat het kind bedoelt, wat het ons wil zeggen.

Wij corrigeren het oefen-taalgebruik niet, maar geven wel in correcte zinnen antwoord. Zo kan het als vanzelf weer verder oefenen en blijft het plezier van het contact voorop staan

Vier taalfasen

Ons taalaanbod verschilt per taalfase waarin een kind zit. Wij onderscheiden vier fasen vanaf dat het kind zich op zijn of haar gemak voelt en praten als leuk ervaart. De eerste fase heet **wennen aan taal**. Het begrip van het Nederlands begint op gang te komen, maar het kind spreekt het nog niet. De tweede fase heet **redzaamheidstaal**. Het kind begrijpt het Nederlands redelijk en het spreken is op gang gekomen. Ze kunnen alledaagse voorwerpen in de directe omgeving benoemen en hun eigen behoefte eenvoudig benoemen. De derde fase heet **omgangstaal**. Het kind spreekt al redelijk Nederlands. Het gebruikt korte zinnen en kan gebeurtenissen in het heden en nabije verleden benoemen. De vierde fase heet **leertaal**. In deze fase kan het kind praten over dingen die niet in het hier en nu aanwezig zijn, kan het bedenken wat er zou kunnen gebeuren in een verhaaltje, kan het verbanden beschrijven en zich verplaatsen in de gedachten of gevoelens van een ander. Veel peuters die het Nederlands als tweede taal leren bereiken deze vierde fase niet in de tweede taal voor ze naar school gaan.

Wij gaan bij onze taalbegeleiding uit van het spel van kinderen en van onze gebruikelijke activiteiten. Al deze situaties zijn goede aangrijpingspunten voor taalbegeleiding. In alle fasen is een goede (non)verbale interactie belangrijk. Kinderen in de verschillende fasen hebben wel verschillende behoefte als het om (non)verbale taalaspecten gaat. In de wenfase gaat het alleen om een goed passend taalaanbod zodat het begrip van het kind kan groeien. In deze fase is bijvoorbeeld doetaal (ga maar zitten, waar is je hand) en ritueel taalgebruik (met dezelfde zin de kring beginnen) belangrijk. Wij zullen in deze fase het kind niet bewust uitlokken om al Nederlands te spreken. In de redzaamheidsfase blijft een goed passend taalaanbod erg belangrijk, maar nu kunnen wij ook enige Nederlandse taal van het kind uitlokken. En soms neemt het kind het initiatief tot Nederlandstalig contact. In de omgangstaalfase kunnen wij kleine gesprekjes voeren met kinderen. Bij die gesprekjes zullen wij het taalgebruik van het kind met ons taalaanbod uitbreiden en verdiepen. In deze en de volgende fase zullen de kinderen regelmatig zelf beginnen met de interactie. In de laatste leertaalfase komen meer abstracte gesprekjes aan bod.

De woordenschat ontwikkelt zich door deze vier fasen heen. In de wenfase leggen wij bijvoorbeeld de nadruk op de woorden die het kind nodig heeft om zich snel op zijn of haar gemak te voelen. Vanuit de vve methodes bieden wij peuters passend bij de taal- en ontwikkelingsfase betekenisvolle thema's/activiteiten met veel concreet te ervaren woorden en begrippen groeiend naar meer abstracte woordbegrippen en kennis.

Hoofdstuk 4. Observeren, volgen en signaleren

4.1. Observeren

We kijken gedurende de dag regelmatig bewust naar kinderen. Door te kijken naar wat kinderen bezighoudt, wat en hoe ze spelen, wat en hoe ze iets maken, leren wij de kinderen beter kennen. Want spelende kinderen laten hun interesses en ontwikkeling zien. En daar kunnen wij als pedagogisch medewerkers weer op reageren met interactie, spelmaterialen of aansluitende activiteiten.

4.2. Volgen van de ontwikkeling

Ook het gericht volgen van de ontwikkeling is een taak van ons. Het dagelijks kijken (observeren) naar kinderen is de basis onder het volgen van de ontwikkeling van kinderen. Vanaf 2018 zullen we voor alle kinderen in de buitenschoolse opvang eenmaal per jaar het formulier KIJK voor de buitenschoolse opvang invullen. Wij bespreken dit met ouders als zij dat willen. In de peuteropvang / voorscholen zitten we in een overgangsfase van het Cito kindvolgsysteem naar het KIJK kindvolgsysteem. Wij streven ernaar om vanaf 2019 voor alle nieuwe kinderen te werken met het KIJK kindvolgsysteem. Wij bespreken de observaties met ouders als zij dat willen.

4.3. Een doorgaande ontwikkelingslijn

Gedifferentieerd werken

Voor alle kinderen werken wij gedifferentieerd. We bieden materialen en activiteiten die passen bij hun niveau en interesse, zodat kinderen nieuwsgierig blijven en ze de volgende stap als vanzelf kunnen ervaren, ontdekken. Wij zorgen voor een afwisseling binnen en tussen de in hoofdstuk twee genoemde ontwikkelingsgebieden. In de peuteropvang doen wij dat met behulp van één van de drie VVE programma's. In de buitenschoolse opvang via thema's.

VVE: beredeneerd en gedifferentieerd werken

Bij de peuteropvang/voorscholen gebruiken wij de observaties en gegevens uit het kindvolgsysteem, voor kinderen met een vve indicatie, bewust bij het plannen van de thema's. Wij zoeken naar een voor hen passend aanbod in de speelomgeving, activiteiten en onze interactie.

Overdracht naar basisschool/buitenschoolse opvang

Wij vinden het belangrijk om de kennis die wij van bijna vierjarige kinderen hebben opgedaan door te geven aan het basisonderwijs en de buitenschoolse opvang als het kind hier naar toe gaat. Zo dragen wij bij aan een soepele overgang voor alle kinderen. Voor alle kinderen van bijna vier jaar vullen wij het gemeentelijk overdrachtsformulier in en bespreken dit met de ouders.

VVE: overdracht

Bij kinderen die binnen de peuteropvang tutoring hebben gehad, gaan ook de gegevens van het kindvolgsysteem mee naar het basisonderwijs. Voor kinderen met een vve indicatie zorgen we naast deze papieren overdracht ook voor een warme overdracht naar het onderwijs.

4.4. Signaleren

Wij observeren en volgen de ontwikkeling van kinderen, passend bij de leeftijd en de werksoort. Wij kunnen daarbij een (lichte) zorg voelen of een mogelijk probleem bij de ontwikkeling van een kind signaleren. Blijkt uit onze observatie en het volgen van een kind dat er aanleiding is voor zorg, dan kan gerichte signalering en advisering, uitgevoerd door CJG, Meekijkteam of een andere externe deskundige de volgende stap zijn. Dit gebeurt uiteraard altijd in nauw overleg en met instemming van de ouders.

4.5. Mentorschap

Bij Spelelderwijs Ede krijgt ieder kind een mentor. De mentor is bij ons een pedagogisch medewerker die werkt op de groep van uw kind. De mentor is het aanspreekpunt voor ouders bij vragen over de ontwikkeling en het welbevinden van hun kind. In de buitenschoolse opvang is de mentor ook het aanspreekpunt voor het kind. Met alle ouders van peuters voeren wij als het kind net drie is een gesprek over onze observaties en het kindvolgsysteem en bij de overgang naar het basisonderwijs voeren wij een gesprek over het overdrachtsformulier. Ook bij onze buitenschoolse opvang gaan we graag in gesprek met ouders. Als ouders dat willen kunnen ze vragen om een gesprek. Ook als wij een gezamenlijk gesprek belangrijk vinden zullen wij ouders uitnodigen.

Ouders van nieuwe kinderen PO krijgen vanuit de locatie een briefje met daarop de naam van de mentor van hun kind. Op de BSO worden nieuwe ouders schriftelijk op de hoogte gesteld en wordt dit ook mondeling verteld aan de kinderen.

In 2018 zijn op een aantal locaties 'bestaande' ouders middels een persoonlijk briefje geïnformeerd wie de mentor van hun kind is. Locaties waar dit nog niet op deze manier gedaan is worden door de unitmanager verzocht om dit alsnog te doen.

Hoofdstuk 5. De speel / leefomgeving

Onze visie beschreven in hoofdstuk twee is ook de basis onder onze speel / leefomgeving. Hieronder beschrijven wij uit welke elementen onze speel / leefruimtes bestaan.

5.1. Veilig, schoon en gezond

Een fysiek veilige omgeving voor kinderen en volwassenen is natuurlijk de eerste voorwaarde waar we als peuteropvang en buitenschoolse opvang aan moeten en willen voldoen. Veilig, schoon en gezond gaan over de ruimte binnen en buiten, de inrichting (kasten, stoelen, aankleding van de muren, etc.), het speelgoed, de materialen, maar ook over het eten wat wordt meegenomen of ter plaatse wordt bereid en de hygiënische verzorging en begeleiding van kinderen. We zijn deskundig en gericht op veiligheid, hygiëne en gezondheid voor kinderen.

5.2. De indeling van ruimte

We zorgen voor een prettige, sfeervolle, rustige uitstraling met bewust kleurgebruik en een bij de leeftijd van de kinderen passende aankleding van de wanden. Een plek waar de kinderen, ouders en wijzelf ons prettig voelen. We zorgen voor aankleding en indeling waar het niet saai is, maar kinderen ook niet overprikkeld raken. Een indeling waarbij goed overzicht mogelijk is en rekening gehouden wordt met belangrijke looproutes. De verzorgingsruimtes bieden de mogelijkheid van een bij de leeftijd passende privacy en zelfstandigheid. De speel / leefruimte is verdeeld in speelhoeken / activiteiten plekken. Elke plek is bedoeld en geschikt gemaakt voor een bepaald soort spel. De afbakening tussen deze plekken (kasten, speelschermen, matten, tape etc.) zorgt voor duidelijkheid en concentratie. Er is ruimte voor rustig en meer actief spel, voor individueel spel, spelen in kleine groepjes en voor een verjaardag vieren met z'n allen. Elk kind heeft iets 'eigens' in de ruimte (eigen vakje, kapstok, stoel, foto, enzovoort). De verdeling van de speelhoeken/speelruimtes past bij de leeftijdsgroep van de kinderen. In de peuteropvang vinden peuters bijvoorbeeld een knutselplek, een bouwhoek, een mini stad of dorp, de bank om samen te lezen, de huishoek, een tafel met puzzels en spelletjes en vaak ook een thematafel- of hoek. In de buitenschoolse opvang is er ruimte voor 'met een boekje in een hoekje', computer, een optreden voor 'publiek' (je eigen vrienden), een plek om creatief bezig te zijn, een plek om te bouwen met verschillende materialen, een tafel voor spelletjes en puzzels en een thema- plek.

5.3. De inrichting van de speelhoeken / activiteiten plekken

Wij zoeken, soms samen met de kinderen, naar betekenisvolle materialen voor in de speelruimtes. Wij zorgen dat alle kinderen in de hoeken iets van hun niveau kunnen vinden en voldoende keuzes hebben. Kinderen kunnen naast of met elkaar bezig zijn met voldoende materialen. Het materiaal wordt regelmatig aangevuld en / of afgewisseld. Daarbij zijn er in elke groep materialen en illustraties te vinden waarop verschillende culturen en rollen zichtbaar zijn. Ook open materiaal en veilige echte materialen, passend bij de leeftijd van de kinderen, vinden wij belangrijk. Bij open materiaal kunnen kinderen zelf hun betekenis aan dit materiaal verlenen, bijvoorbeeld rolletjes, dozen, doeken. Ook echte materialen kunnen voor spelverdieping zorgen. Peuters en kleuters laten we rijk spelen met bijvoorbeeld een paar echte pannen, theedoek, pollepel, afwasborstel, politiepet, telefoon. En de tieners van de buitenschoolse opvang vinden er bijvoorbeeld veilig gereedschap, soms echte schildersdoeken of een microfoon.

5.4. Kinderen kunnen het materiaal vinden en gemakkelijk opbergen

Dit betekent dat de materialen overzichtelijk zijn geplaatst en zo nodig zijn gelabeld. Deze ordening helpt onszelf maar is ook belangrijk voor het spel van kinderen. Ook voor ouders is het handig om snel een goed overzicht te hebben. We zorgen dat het pakken en opruimen van materialen gemakkelijk kan verlopen. Voor het spel of de activiteit van kinderen is het soms belangrijk gemaakte spullen een tijdje te kunnen bewaren om bijvoorbeeld de volgende keer verder te kunnen gaan of het gemaakte tentoon te stellen. We zorgen dat ook hiervoor een plek is gereserveerd.

5.5. Buiten spelen

Bij alle locaties van Spelelderwijs Ede streven we naar uitnodigende buitenspeelplaatsen. Het buiten spelen biedt kinderen belangrijke andere ervaringen en spelmogelijkheden. We leggen hierbij de nadruk op bewegen en motoriek. Hier kunnen kinderen rennen, voetballen, fietsen, met zand spelen en zaken in de natuur ontdekken. Ook buiten zorgen wij passend bij de leeftijd voor een zichtbare verdeling van de ruimte. We letten zo veel mogelijk op een veilige, gevarieerde ondergrond (bijvoorbeeld gras, steen, zand, klein niveauverschil) die past bij het daar te spelen spel. Ook zorgen wij voor gevarieerde buitenmaterialen die gemakkelijk te vinden en op te ruimen zijn. In de peuteropvang streven wij ernaar om elke dag enige tijd met de peuters buiten te zijn. Bij de buitenschoolse opvang is dat ook afhankelijk van het schoolprogramma van de kinderen.

5.6. VVE: de speelomgeving

Bovenstaande paragrafen zijn nog eens extra belangrijk voor een goed VVE aanbod. Een goede indeling voor kinderen die wennen en / of het Nederlands nog moeten leren is er een die zonder mondelinge uitleg grotendeels voor zichzelf spreekt, waar kinderen rustig en geconcentreerd kunnen spelen, waar ze door labels begrijpen waar de hoeken voor staan en wat er in de hoeken te vinden is, en hoe de dagindeling verloopt (dagritme kaarten). Ook is er voldoende spel materiaal dat kinderen zonder woorden kunnen spelen en speelgoed dat door voordoen makkelijk uit te leggen is.

Vanuit de VVE programma's worden de speelhoeken passend bij de thema's of het spel van kinderen regelmatig aangepast, bijvoorbeeld andere puzzels, ander materialen in de huishoek, andere boeken, andere auto's, etc. Zie verder ook paragraaf: VVE beredeneerd en gedifferentieerd werken.

Hoofdstuk 6. Dagindeling, hoe en met wie.

Onze visie beschreven in hoofdstuk twee is ook de basis onder onze dagindeling. Hieronder beschrijven wij uit welke elementen onze opvang en dagindeling bestaat.

6.1. Een vaste, maar flexibele dagindeling met soepele overgangen

Een dagindeling of dagschema is een vaste volgorde van dagelijkse gebeurtenissen. Natuurlijk is de dagindeling tegelijkertijd ook weer flexibel. Elke dag hebben kinderen de ruimte om vrij te spelen of bezig te zijn. Daarnaast bieden we als Spelenderwijs Ede de kinderen van de peuteropvang elke dag activiteiten aan. Ook bij de buitenschoolse opvang bieden wij kinderen naast hun vrij te kiezen bezigheden elke dag activiteiten aan die door het jaar heen alle ontwikkelingsgebieden bestrijken. En hoewel de dagindeling de dag indeelt in herkenbare periodes met vaste onderdelen en vaste volgorde, schrijft het niet in detail voor wat kinderen in die tijd doen. Met de dagindeling zorgen wij voor een balans tussen herhalen wat je al kunt en nieuwe ervaringen.

Overgangsmomenten zijn van zichzelf snel chaotisch. Daarom is het belangrijk om hierbij zinvolle rituelen te bedenken waarbij overzicht mogelijk is en kinderen ook bij de overgang betrokken bezig kunnen zijn. Wij streven naar overgangen die rustig en zinvol zijn voor kinderen. Elke overgang vraagt zijn eigen overzicht, ritueel en vorm van samenwerken. Denk bijvoorbeeld aan de overgang van school naar Spelenderwijs Ede, de overgangen in spelsituaties die kinderen zelf kiezen of overgangen in de activiteiten die worden aangeboden of de overgang van buitenschoolse opvang naar Sport, Muziek of Thuis.

6.2. De dagindeling bij de peuteropvang

Peuters doen (steeds meer) mee met het vaste dagschema van de groep, waarin elke dag ruimte is voor vrij spel, een gerichte activiteit in de kleine groep, een gezellig samenzijn in de grote groep, verzorgings- en verschonings momenten, een kringmoment met verantwoord tussendoortje. Bij de georganiseerde activiteiten letten de pedagogisch medewerkers op een goede afwisseling tussen de verschillende ontwikkelingsgebieden en de ruimte voor kinderen om eigen initiatieven te blijven nemen.

De onderdelen van de dag voor de peuteropvang zijn:

- *Spelinloop*

Bij de overgang van huis naar peuteropvang hebben kinderen vaak even tijd nodig om afscheid van hun ouders te nemen. Ze vinden het fijn als vader of moeder nog even blijft en met ze speelt of voorleest. Daarom heeft al onze peuteropvang een spelinloop. Kinderen kunnen even wennen en ouders leren de speelruimte en de materialen kennen. En ouders en pedagogisch medewerkers kunnen zo nodig belangrijke dingen aan elkaar doorgeven.

- *Vrij spel*

Vrij spel, zelf je bezigheid kunnen kiezen, vinden wij erg belangrijk. De kinderen kiezen zelf waar, met wat en wie ze aan de slag gaan en waar nodig helpen de pedagogisch medewerkers om uit de geboden variatie te kiezen of een volgende ontwikkelingsstap uit te lokken. Er is elk dagdeel genoeg ruimte om vrij te kunnen kiezen en spelen. Bij de Kaleidoscoop locatie wordt een deel van het vrije spel voorafgegaan door een vooruitkijk moment en afgerond door een terugkijk moment.

- *Activiteiten in de grote groep*

De term grote groep staat voor de momenten dat onze pedagogisch medewerkers samen met alle kinderen bewust gezamenlijkheid creëren door bijvoorbeeld samen te zingen, vertellen, feestjes vieren, rituelen beleven. De kinderen kunnen hierbij voldoende meedenken en meedoen. Het gaat hierbij om het gevoel 'we zijn een groep, we horen bij elkaar, we genieten van elkaar'. De grote groepsactiviteit vindt elke dag een korte tijd plaats.

- *Activiteiten in de kleine groep*

De term kleine groep staat voor de momenten waarop onze pedagogisch medewerkers bewust momenten creëren om met een kleine groep kinderen een activiteit te doen, samen te werken. In een kleine groepsactiviteit is er veel ruimte om in te gaan op wat de peuters aangeven. Pedagogisch medewerkers stellen de kleine groepjes doelgericht samen, bijvoorbeeld de oudste kinderen, de jongste kinderen, kinderen die ze extra aandacht voor de taal willen geven, of alle kinderen doen dezelfde activiteit maar in wisselende kleine groepjes zodat er voldoende aandacht en uitwisseling mogelijk is voor alle kinderen. De kleine groepsactiviteiten vinden elke dag plaats en zo mogelijk komen alle peuters één keer per dag of per week aan bod.

- *Eten en drinken*

Elke ochtend of middag is er groepsgewijs een moment waarop de peuters samen wat eten en drinken. De pedagogisch medewerkers zorgen ervoor dat dit een veilig, gezellig rust moment is. De kinderen krijgen in de peuteropvang water of thee. Het gezonde tussendoortje wordt door de ouders meegegeven. Ook bij verjaardagstraktaties vinden wij gezond belangrijk. Daarom vragen wij alle ouders om alleen gezond te trakteren.

- *Verzorgingsmoment*

Afhankelijk van de situatie (w.c. dichtbij of juist niet) gaan kinderen één voor één, in groepjes of gezamenlijk naar de w.c. De kinderen doen zelfstandig wat ze zelf kunnen. De pedagogisch medewerkers zorgen ervoor dat het een hygiënisch, gezellig en rustig moment is. Wanneer een kind zindelijk gaat worden, stimuleren wij dit graag in overleg en afstemming met ouders.

- *Buitenspelen*

Bewegen is erg belangrijk voor kinderen. Er zijn zoveel ervaringen te beleven. Rennen, fietsen, klimmen, met zand spelen, voetballen, hutten maken enzovoort. Wij willen op al onze locaties kinderen buiten gevarieerd laten spelen.

6.3. VVE, de dagindeling

Door de dagindeling weten kinderen wat er gaat gebeuren (veilig gevoel) maar kunnen binnen deze verschillende situaties toch weer eigen initiatieven ondernemen. Deze voorspelbaarheid is voor alle kinderen belangrijk, maar extra belangrijk voor kinderen die aan het wennen zijn, of voor kinderen die de Nederlandse taal nog weinig / niet begrijpen en met een heldere dagindeling snel weten wat er van hen wordt verwacht. Pedagogisch medewerkers zullen door regels en rituelen (liedjes, naar buiten gaan, opruimen, begroeten, enzovoort.) de dagindeling zonder / met weinig woorden begrijpelijk maken. Zie ook paragraaf: VVE beredeneerd en gedifferentieerd werken.

6.4. De dagindeling bij de buitenschoolse opvang, ruil en/of extra dagen

Zinvolle vrije tijd en altijd iets te beleven bij de BSO is ons motto voor de buitenschoolse opvang. Omdat ook andere verenigingen na schooltijd activiteiten bieden stemmen wij als buitenschoolse opvang ons aanbod af op de kinderen die bij ons komen. Wij willen ze veel verschillende ervaringen bieden. Door elke maand met een ander thema te werken zorgen wij ervoor dat alle kinderen speciale activiteiten krijgen aangeboden. Door de thema's is er volop afwisseling in toneelspelen, muziek, techniek, natuurkunde, gezelschapsspelen, buitenspelen, koken, bouwen en knutselen. Voor sommige buitenschoolse ervaringen heb je specialisten nodig, professionals en vrijwilligers. Zo komen onze timmer en fotografie opa's regelmatig langs. En er zijn regelmatig workshops als judo, streetdance, ehbo, etc. Daarbij vinden wij kinderp participatie bij ons aanbod belangrijk. Ze denken volop mee over de thema's en hun inhoud.

De onderdelen van de middag bij de buitenschoolse opvang zijn:

- het halen uit school / uit school komen
- binnenkomst (even bijkomen, kinderen bewust aandacht geven)
- een rustig eet- en drinkmoment (buffetje)
- vrij spelen en buiten spelen
- thematisch georganiseerde activiteiten
- groepsmomenten om iets te vieren
- rustige momenten
- opruimen

Ouders hebben de mogelijkheid binnen de BSO om dagen te ruilen en/of om extra dagdelen af te nemen. Dit kan enkel binnen de leidster kind ratio van de groep. Ouders kunnen dit aanvragen bij de pedagogisch medewerkers op de groep, zij beantwoorden de ouders. Op onze [website](#) vindt u meer informatie over ruildagen.

6.5. De dagindeling bij de vakantieopvang

Ook in de schoolvakanties is er altijd wat te beleven bij de buitenschoolse opvang. Samen met de kinderen bedenken wij voor elke vakantie een thema. De thema's worden met veel gevarieerde activiteiten uitgewerkt. We spelen en genieten in de vakantieopvang en maken graag uitstapjes.

De vaste onderdelen van een vakantiedag zijn

- binnenkomst
- vrij spelen en buitenspelen
- thematisch gerichte georganiseerde activiteiten en groepsmomenten
- rustige momenten
- opruimen
- een drietal eet- en drinkmomenten (ochtendtussendoortje, lunch, middag tussendoortje)

Pedagogisch Medewerkers eten mee

Bij Spelenderwijs vinden wij het belangrijk dat pedagogisch medewerkers een voorbeeldrol vervullen en het opgestelde (voedings)beleid uitdragen. Vanuit die optiek is het gewoonte dat pedagogisch medewerkers met de kinderen mee eten op die locaties waar een lunch wordt aangeboden. Dit zijn locaties die vanaf 12.00 open zijn, maar dit geldt ook tijdens de vakantieopvang en wanneer een locatie geopend is tijdens een studiedag.

6.6. Vrijwilligers en stagiaires

Op een aantal Spelenderwijslocaties zijn stagiairs en/of vrijwilligers aanwezig. Voor stagiairs geldt dat de werkzaamheden die zij verrichten passen bij hun opleiding, hun opleidingsniveau en leerjaar. Per stagiair wordt bepaald welke werkzaamheden zij verrichten onder welke mate van begeleiding. Een stagiaire van een sportopleiding heeft andere leerdoelen dan een stagiair pedagogiek. Twee Spelenderwijs unitmanagers zijn gecertificeerd om ROC examens af te nemen en derde is in opleiding. Stagiairs en vrijwilligers worden begeleidt door pedagogisch medewerkers van de locatie. Vrijwilligers op een PO locatie worden ingezet om peuters te begeleiden bij allerlei ondersteunende en verzorgende activiteiten. Dit varieert van ondersteuning bij knutselen in het kader van een thema tot begeleiding bij vrij spel buiten. Een vrijwilliger voert alleen die activiteiten uit die na overleg met de pedagogisch medewerkster haar toegewezen worden. Een vrijwilliger draagt nooit de eindverantwoordelijkheid op de locatie.

De vrijwilliger heeft vaak een grote persoonlijke betrokkenheid waardoor ze een langdurige persoonlijke band opbouwt op de locatie met kinderen en ouders. Een vrijwilliger draagt bij aan de kwaliteit van de locatie door hun ondersteunende en verzorgende taken en participeert door haar werkzaamheden in de samenleving.

Voor stagiairs geldt dat zij ook vanuit school begeleiding ontvangen. Begeleiding van vrijwilligers op locatie is vastgelegd in het vrijwilligersbeleid van Spelenderwijs. Pm-ers kunnen altijd terugvallen op hun unitmanager als zij vragen hebben over de begeleiding of er problemen zijn.

6.7 Stamgroepen Peuteropvang

Hoe ziet een stamgroep bij peuteropvang Spelenderwijs er in principe uit:

1. In een stamgroep zitten maximaal 16 peuters in de leeftijd van 2 tot 4 jaar.
2. Op voorschool de Woelwaters en één stamgroep van de Rode Wonderkist bestaat een stamgroep uit 8 peuters in de leeftijd van 2 tot 4 jaar.
3. In een stamgroep zitten peuters met een VVE indicatie en peuters zonder VVE indicatie (peuters met VVE indicatie bezoeken de locatie drie dagdelen, peuters zonder indicatie komen twee dagdelen)
4. Per stamgroep werken 2 vaste pedagogisch medewerksters, op PO de Woelwaters en op één groep bij de Rode Wonderkist werkt één vaste PM-er.
5. De peuters in de stamgroep komen op vaststaande dagdeelcombinaties (vaste dagdelen).
6. Een stamgroep is geen statisch geheel. Peuters komen vanaf hun tweede levensjaar en vertrekken wanneer ze 4 jaar zijn.

6.8 Beschrijving afwijken Beroepskracht - Kind - Ratio (BKR)

In de vakantieopvang hebben wij een aaneengesloten openstelling van 10 uur of meer per dag. Hierbij mag maximaal 3 uur per dag afgeweken worden van de vereiste BKR. Hierbij wordt minimaal de helft van de vereiste BKR ingezet:

Bij aanwezigheid van 1 pedagogisch medewerker zijn er de volgende werktijden:

- 1) 7.30-13.15 uur
- 2) 13.00-18.30 uur

Er is 15 minuten overdrachtstijd tussen pedagogisch medewerker 1 en 2.

Geen afwijking.

Bij aanwezigheid van 2 pedagogisch medewerkers zijn er de volgende werktijden:

- 1) 7.30-17.30 uur; 1 uur afwijking
 - 2) 8.30-18.30 uur; 1 uur afwijking
- pauze* nr 1 van 13.00-13.30 uur; 0,5 uur afwijking
 - pauze* nr 2 van 13.30-14.00 uur; 0,5 uur afwijking

Het gaat hier dus om 3 uur toegestane afwijking van de BKR.

Bij aanwezigheid van 3 pedagogisch medewerkers zijn er de volgende werktijden:

- 1) 7.30-17.30 uur;
 - 2) 8.30-18.30 uur;
 - 3) 7.30-13.00 uur;
 - 4) 13.00-18.30 uur
- pauze* nr 1 van 12.30-13.00 uur;
 - pauze* nr 2 van 13.00-13.30 uur:
- Er is hier geen afwijking.

Bij aanwezigheid van 4 pedagogisch medewerkers zijn er de volgende werktijden:

- 1) 7.30-17.30 uur;
 - 2) 7.30-17.30 uur;
 - 3) 8.30-18.30 uur:
 - 4) 8.30-18.30 uur:
- pauze* nr 1 van 13.00-13.30 uur;
 - pauze* nr 2 van 13.00-13.30 uur;
 - pauze* nr 3 van 13.30-14.00 uur;
 - pauze* nr 4 van 13.30-14.00 uur;
- Er is hier geen afwijking.

* Pauzetijden kunnen afwijken, bijvoorbeeld eerder aanvangen. De pauzes blijven echter opeenvolgend waardoor er altijd ten minstens de helft van de pedagogisch medewerkers op de groep aanwezig is.

Bijlage: Korte beschrijving van drie VVE programma's

Piramide

De Piramide methode is gebaseerd op de vier hoeken van een piramide en de drie lagen in de piramide. De hoeken zijn steeds twee bij elkaar horende elementen die in samenhang geboden worden te weten: nabijheid - afstand en initiatief kind - initiatief pedagogisch medewerker.

Nabijheid: Door een veilige omgeving en het gevoel dat de pedagogisch medewerker nabij is om de kinderen te steunen kunnen ze ontspannen gaan spelen, exploreren en leren.

Afstand: Kinderen ontwikkelen zich sterk als volwassenen hen tijdens het spelen begeleiden. Kinderen leren op deze manier denken over concrete en meer abstracte begrippen buiten het hier en nu.

Initiatief kind: Piramide respecteert en ondersteunt het eigen initiatief van het kind. Kinderen kunnen bij Piramide veel keuzes maken uit een divers aanbod aan materialen en spelmogelijkheden.

Initiatief pedagogisch medewerker: Kinderen kunnen al veel dingen zelf maar kunnen nog veel meer met hulp van de pedagogisch medewerker.

Daarnaast wordt in de methode de Piramide in drie lagen verdeeld.

De onderste brede laag staat voor een goede speelomgeving, waarin kinderen vrij en gevarieerd kunnen spelen.

De middelste iets minder brede laag staat voor de activiteiten van pedagogisch medewerkers (grote groep en kleine groep) uit de themaboeken. Pedagogisch medewerkers maken een bij de groep/kinderen passende opeenvolging van activiteiten via de vier uitgewerkte stappen in de themaboeken oriënteren, demonstreren, verbreden en verdiepen.

Het topje van de piramide staat voor de individuele aandacht die sommige kinderen nodig hebben. Even samen met de pedagogisch medewerker spelenderwijs ondersteuning krijgen.

De vier hoeken en drie lagen zijn concreet vormgegeven in de 12 themaboeken van Piramide. Door per jaar minimaal 9 thema's te doorlopen komen alle ontwikkelingsgebieden voldoende aan bod.

Voor verdere informatie verwijzen wij naar de website van Rolf.

Uk en Puk

Bij Uk en Puk is de pop Puk erg belangrijk. Hij woont in de peuteropvang en maakt daar alles mee wat de kinderen meemaken. Pop Puk is belangrijk bij het bieden van emotionele veiligheid, maar ook voor het uitnodigen van kinderen om nieuwe dingen te ontdekken. Het is belangrijk om via de pop Puk en de 10 thema's goed aan te sluiten bij de belevingswereld van peuters, de speelomgeving, de dagindeling met vrij spel, activiteiten in de grote groep / kleine groep en soms individueel. Deze 'samenwerking' geeft kinderen volop de ruimte om ervaringen om te zetten in ontwikkeling. En net als bij Piramide vinden de pedagogisch medewerkers in de themaboeken mogelijkheden om activiteiten bij de groep / de kinderen te laten aansluiten.

Voor verdere informatie verwijzen wij naar de website van Ced.

Kaleidoscoop

De kern van Kaleidoscoop is actief leren. Kinderen leren door actief betrokken te zijn bij mensen, materialen, gebeurtenissen en ideeën. Pedagogisch medewerkers ondersteunen het actief leren door bijvoorbeeld een uitdagende speelomgeving, hulp bieden bij het verdiepen van spel, hulp bieden bij het zelf oplossen van (spel)problemen. De dagindeling omvat dezelfde onderdelen als bij Piramide en Puk, maar bij het vrije spel van kinderen wordt er eerst vooruitgekeken en na afloop teruggekeken met kinderen. De nadruk in dit programma ligt sterk op het initiatief, de denkkraft van de kinderen. Hun spel is de inspiratie voor de activiteiten/thema's die de pedagogisch medewerkers bieden. Natuurlijk kunnen pedagogisch medewerkers hierbij gebruik maken van verschillende activiteitenboeken, Bij Spelelderwijs Ede worden ook de themaboeken van piramide als inspiratiebron gebruikt.

Voor verdere informatie verwijzen wij naar de website van het NJI.

De drie programma's en het pedagogisch beleidsplan van Spelelderwijs Ede

Het belang van veilige basis, nabijheid, actief leren, zelfontdekkend spelen is beschreven in onze visie in hoofdstuk 2. Hoe een goede interactie en stimulering, pedagogisch en didactisch, er concreet uit kan zien staat in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 beschrijven wij hoe de ontwikkeling van kinderen bij ons wordt gevolgd en dat wij deze informatie gebruiken voor een gedifferentieerd en beredeneerd aanbod. Hoe een goede speelomgeving eruit ziet die het eigen initiatief van kinderen, het actief leren van kinderen volop mogelijkheden geeft beschrijven wij in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 beschrijven wij hoe vrij, begeleid en geleid spel zich afwisselen door activiteiten te bieden voor bij het vrije spel, in de grote groep, kleine groep of individueel, passend bij kinderen en de activiteit.

Literatuur

Aarssen, J. van der Bolt, L., Leseman, P., Davidse, N.J., de Jong, M.T., Bus, A.G., Mesman, J. (2010). Zelfsturing als basis voor de ontwikkeling van het kind. Sardes speciale editie. Nr 9. September 2010.

Balledux, M. (2005). Werken aan welbevinden. Evalueren door observeren, 3e druk. Amsterdam: SWP.

Boogaard, M., Daalen-Kapteijn, M. van & Gevers Deynoot-Schaub, M. (2012). De Kwaliteitsmonitor BSO. Amsterdam: SWP.

Boonstra, M., Jepma, I.J. (2014). Lerenderwijs, samenwerken aan kwaliteit in de kinderopvang. Reed Business Education.

Edwards, C., Gandini, L., Forman, G., (1998). De honderd talen van kinderen. SWP

Fukkink, R., Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M., Helmerhorst, K.O.W., Bollen, I., & Riksen Walraven, J.M.A. (2013). Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven. Amsterdam/Nijmegen: NCKO.

Gevers Deynoot-Schaub, M., Fukkink, R., Riksen-Walraven, M., Kruif, R. de, Helmerhorst, K. & Tavecchio, L. (2009). De NCKO-Kwaliteitsmonitor. Amsterdam: SWP.

Gordon, T., (1970). Luisteren naar kinderen. Elsevier

Hoekstra, E., Van Liempd, I., (2011) Ruimte maken voor vier tot twaalf jaar. Over inrichten van ruimte voor buitenschoolse opvang. SWP

Hoensch, N., Niggemeyer, E., (2008) Mathekings, Jonge kinderen aan de slag met wiskunde. SWP

ISSA, VBJK, MUTANT (2016). EUROPEES KADER VOOR KWALITEIT (Nederlandse samenvatting) – European Quality Framework ECEC / EQF.

Jongepier, N., Meij, H., (2001) Inspelen op peuters. NJI/SWP

Jong, L. de & Kleerekoper, L. (2010). Training Communicatie is meer dan samen praten en spelen. Lucie de Jong training & Advies.

Keulen, van, A. & Singer, E. (2012). Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0 – 13 jaar. Amsterdam: Reed Business.

Kwok, S. & Meij, H. (2009). Training Laten Spelen is een Vak 4 – 12 jaar. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Laevers, F., Leijnen, A., Veulemans, K. (1993) De kwaliteit van de opvang in kinderdagverblijven. Welbevinden en Betrokkenheid als sleutelvariabele. Pedagogisch tijdschrift, 18, nr 5/6, p. 343-358

Laevers, F., Buyse, E., Daems, M. & Declercq, B. (2016). Welbevinden en betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang (Uitgave Kennisdossier kinderopvang BKK). Utrecht: BKK. Download via http://stichtingbkk.nl/images/Kennisdossier_BKK2016003_LR_DEF.pdf

Ligtermoet, I., Zwetsloot, L. (2000), Ouders betrekken bij kindercentra. Het kan! NIZW

Meij, H. (2002) SPEEL, Spelenderwijs naar effectief ervaren en leren. NIZW

Meij, H. (2011). De basis van opvoeding en ontwikkeling. Utrecht: NJi. Meij, H. (2011).

Training Laten Spelen is een Vak 0 – 4 jaar. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Melhuish, E. (2013). Early Childhood Education and Care: Long-term effects, Den Haag.

Oenen, van, S. & Westering, Y. van. (2010). Een solide basis voor positief jeugdbeleid. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Poot-van der Windt, H., De motorische ontwikkeling, leren door bewegen. Line Up Media Service

Poot-van der Windt, H., De zintuiglijke ontwikkeling, leren door te ontvangen. Line Up Media Service

Riksen-Walraven, M. (1981, 1996), Inspelen op baby's en peuters, ontwikkelingsspelletjes. Bohn Stafleu Van Loghum

Riksen-Walraven, J.M.A. (2000). Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang (Oratie Universiteit van Amsterdam). Amsterdam: Vossiuspers AUP.

Riksen-Walraven, M. (2004). Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria. In: R. IJzendoorn, L. Tavecchio en M. Riksen-Walraven (red.). De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang. Amsterdam: Boom. (p 100-123).

Schreuder, L., Boogaard, M., Fukkink, R. & Hoex, J. (2011) . Pedagogisch kader kindercentra 4 – 13 jaar. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.

Schoemaker, J., Strik, A., Hoex, J. (2015) Oog voor interactie. Training taal- en interactievaardigheden. Alkmaar: Buro Extern.

Singer, E. & Kleerekoper, L. (2009). Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.

Singer, E., & D. de Haan. (2013). Speels, liefdevol en vakkundig. Theorie over ontwikkeling, opvoeding en educatie van jonge kinderen. Amsterdam: SWP.

Strik, A. & Schoemaker, J. (2014) Interactievaardigheden. Een kindvolgende benadering. Amsterdam: Reed Business.

VVE programma's Piramide (O &O)), Kaleidoscoop (NJI), Ko totaal (CED Groep), BAS Groen-educatief.

Winter, M. de (2011) Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding. Amsterdam: SWP